

Мср Јелена Чановић Спасојевић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-9076-7990

Прегледни научни рад
УДК: 004:347.91/.95
DOI: <https://doi.org/10.46793/7623-154.433CS>

ОДРЖАВАЊЕ РОЧИШТА НА ДАЉИНУ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ – НОРМАТИВНИ ОКВИР РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ*

Резиме

У раду се анализирају правна правила и стандарди у вези са одржавањем судских рочишта на даљину, путем видео-конференцијске везе, у парничном поступку. У контексту правних аспеката и последица пандемије COVID-19, у фокус је доспела потреба националних правних система за бржом дигитализацијом правосуђа, уз коју је актуелизовано питање како обезбедити да употреба савремених технологија у парничном поступку не доведе до ускраћивања процесних права странака. Ауторка разматра домаћи нормативни оквир, пре свега одредбе важећег Закона о парничном поступку, и утврђује у којој мери он омогућава или ограничава суђење на даљину. Затим се разматрају релевантни европски и међународни стандарди: право на правично суђење из чл. 6 Европске конвенције о људским правима и релевантна пракса Европског суда за људска права, смернице СЕРЕЈ-а о коришћењу видео-конференције у судским поступцима, стандарди Европске уније (Повеља ЕУ о основним правима, препоруке и прописи ЕУ), уз осврт на искуства у упоредном праву као илустрације примене ових стандарда. Посебна пажња посвећена је колизији између тенденције ка дигитализацији судства и потребе да се очувају гаранције процесних права и начела парничног поступка. У раду су дати и предлози за унапређење домаћег нормативног оквира, засновани на европским стандардима, како би се омогућила делотворна употреба дистанционе правде уз пуно поштовање свих права из корпуса правичног суђења.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Кључне речи: парнични поступак, рочиште на даљину, видео-конференцијска веза, домаћи нормативни оквир, европски и међународни стандарди.

1. Увод

Могућност за одржавање расправе путем видео-конференцијске везе, односно рочиште на даљину, представља највидљивију промену у начину вођења парничног поступка у дигиталном добу. Традиционално, принципи усмености и непосредности у парничном поступку остварују се тако што су странке, њихови заступници, сведоци и суд у исто време физички присутни у судници. Међутим, информационо-комуникационе технологије омогућавају да се ова истовременост и интеракција остваре и када учесници нису на истој локацији, већ су повезани путем аудио-визуелне комуникације у реалном времену. У српском процесном праву није до сада изричито регулисана могућност одржавања рочишта на даљину у парничном поступку. Након наступања правних последица пандемије вируса COVID-19, између осталих, неодржавања и одлагања рочишта у парничним поступцима, покренуте су иницијативе да се таква ситуација промени. Форум судија Србије је предлагао¹ хитно увођење суђења на даљину у Закон о парничном поступку², у циљу прилагођавања новонасталој ситуацији и обезбеђења континуитета рада судова. Оцењено је да *online* суђења могу да допринесу економичности поступка, ефикасности и суђењу у разумном року, али и равномернијем оптерећењу поступајућих судија³. У међувремену, многа европска правосуђа већ су имала законски оквир за одржавање рочишта на даљину, док су наше суседне земље од избијања пандемије хватале корак у складу са европским узорима.⁴ Увођење суђења на даљину доноси комплексна питања у погледу заштите права на правично суђење загарантованог Европском конвенцијом о људским правима⁵ и Уставом Републике Србије⁶, као и у погледу примене

¹ Вид. <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/161220/161220-vest3.html> и <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/250321/250321-vest8.html>, приступљено 20.05.2025.

² Закон о парничном поступку (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023 - др. закон); у даљем тексту: Закон, ЗПП; у даљим фуснотама: ЗПП.

³ Нпр. да се предмети странака из дијаспоре повере судијама који нису прекомерно оптерећени, јер физичка удаљеност губи значај у виртуелној судници.

⁴ О термину и институту рочишта на даљину вид. у Бабовић Вуксановић, Б, *Дигитална трансформација и грађански судски поступак у Републици Србији*, Београд, 2025, стр. 96 и даље.

⁵ Члан 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Вид. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и додатних протокола бр. 11, 4, 6, 7, 12 и 13, (Сл. лист СЦГ - Међународни

основних процесних конвенцијских и законских начела (права на приступ суду, равноправности, јавног суђења, итд.), која морају бити очувана и у виртуелном окружењу. За Србију, увођење рочишта на даљину представља изазов који тек треба у пуности реализовати. Иако је пандемија показала да судови могу да функционишу и ван суднице када је то неопходно, потребна је измена законодавства (која је у припреми – Нацрт закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку) да би оваква пракса имала легалитет. Осим тога, техничка опремљеност судова (камере, озвучење, софтвер) мора бити обезбеђена у сваком суду. Не мање важно, потребно је изградити поверење странака у овакав вид парничног поступка, као и општеприхваћен став да ће и „виртуелни“ суд заштитити њихова права као и традиционални.

2. Нормативни оквир Републике Србије

Основу домаћег нормативног оквира у погледу могућности одржавања рочишта на даљину у парничном поступку чини уставна гаранција права на правично суђење: „Свако има право да независан, непристрасан и законом већ установљен суд, правично и у разумном року, јавно расправи и одлучи о његовим правима и обавезама, основаности сумње која је била разлог за покретање поступка, као и о оптужбама против њега.“⁷ Путем начела која деривирају из ове одредбе, између осталог, гарантује се приступ суду и једнака заштита права свих лица пред судовима и даље се имплицира да свако има право да учествује у свом суђењу, да расправља, износи аргументе и доказе, да се упозна са тврдњама и доказима супротне странке, те да му суђење буде јавно и уопште доступно. У традиционалном оквиру, остваривање ових права подразумева физичко присуство странака и других учесника у судници. Међутим, у контексту суђења на даљину поставља се питање како ове гаранције превести у виртуелно окружење.

У важећем Закону о парничном поступку, садржане су тек понеке одредбе које омогућавају коришћење „уређаја за тонско или оптичко снимање“ путем „конференцијске везе“ за извођење појединих доказних радњи - саслушања странке и сведока. Изостало је нормирање адекватног систематског и детаљног процесноправног оквира за могућност одржавања рочишта на даљину у ЗПП-у, у ситуацијама када би то било потребно, оправдано у датим околностима и у складу са сврхом и циљевима поступка. Закон је писан у време пре масовне примене технологија, те ни након избијања пандемије није допуњен посебним правилима којима би се системски регулисало суђење на даљину. У чл. 245, ст.

уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/05 - испр. и Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015). У даљем тексту и даљим фуснотама: Европска конвенција, ЕКЈП.

⁶ Чл. 32 Устава Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021); у даљем тексту: Устав.

⁷ Чл. 32, ст. 1 Устава.

3. ЗПП прописано је да суд, ако сведок да писану изјаву (ситуација из ст. 2), може решењем одлучити, по службеној дужности или на предлог странака, да се тај сведок саслуша путем конференцијске везе, коришћењем уређаја за тонско или оптичко снимање. Слично томе, у чл. 277, ст. 2. ЗПП предвиђено је да суд може, такође по службеној дужности или на предлог странке, одлучити да се странка саслуша путем конференцијске везе, уз употребу уређаја за тонско или оптичко снимање, сходно правилима из чл. 245. У ЗПП се даље наводи да против таквог решења није дозвољена посебна жалба, а странке имају право на копију снимка саслушања. Наведене одредбе, које су унете у ЗПП 2011. године, представљале су значајан искорак ка модернизацији поступка, јер су омогућиле да се делови расправе (саслушање сведока или странке) изведу путем видео-линка. Међутим, оне су ограничене само на два вида појединачних доказних радњи које се могу обавити на рочишту на даљину. Законодавац је пропустио да каснијим изменама и допунама унесе и одредбе којима би се регулисало одржавање целокупног главног рочишта на даљину, тако да, на пример, судија, све странке и сведоци могу заједно да приступе суђењу путем *online* интернет платформе, у реалном времену. Обзиром да важећим ЗПП-ом то и даље није изричито предвиђено, сваки евентуални покушај да се главна расправа одржи преко видео-конференције морао би да се ослони на одредбе о управљању парничним поступком, што се не чини као довољно јасна правна основа, а то потврђује и поступање судија за време ванредног стања.

Напоменимо и да су већ постојеће одредбе ЗПП-а помало неспретно формулисане. У њима се помиње „коришћење уређаја за тонско или оптичко снимање“, што би се могло тумачити као да је довољно обезбедити или аудио или видео пренос (дакле, теоријски, и само тонски снимак без слике). Такво решење вероватно је преузето из европских извора који од раније допуштају и телефонску конференцију као начин удаљеног сведочења⁸. Међутим, у пракси српских судова употреба тонског преноса без слике није заживела⁹, нити би била пожељна, јер би се тиме битно ускратила могућност суду да процени поузданост исказа (израз лица сведока, његово држање и сл. остају невидљиви). Стога би будуће измене закона требало јасно да прописују видео-

⁸ Вид. више код Бабовић Вуксановић, Б, *Рочишта на даљину у парничном поступку*, *Анали Правног факултета Универзитета у Београду*, бр. 2/2022, стр. 540. Ауторка упућује на Закон о парничном поступку Естоније пар. 350 (3) према коме је допуштена могућност саслушања телефонским путем, уз сагласност сведока и парничних странака (*Code of Civil Procedure – Riigi Teataja*). У секундарним изворима права ЕУ предвиђена је могућност одржавања рочишта путем теле-конференцијске везе. Вид. Уредбом Савета (ЕС) бр. 861/2007 од 28. маја 2001. године о сарадњи између судова држава чланица у извођењу доказа у грађанским и привредним стварима, која је измењена и допуњена Уредбом Европског Парламента и Савета (ЕС) бр. 1103/2008 од 22. октобра 2008. године.

⁹ Вид. Бабовић Вуксановић, Б., *нав. чланак*, стр. 544.

конференцијску везу (пренос слике и тона), а не само тонски снимак. Уз то, недостају правила о комуникацији са вештацима, обзиром да важећи ЗПП уопште не предвиђа могућност да се вештак саслуша на даљину, што би било логично дозволити, имајући у виду да су вештаци стручна лица којима би учешће путем видео-везе могло да олакша ангажман без угрожавања квалитета налаза.

За време пандемије 2020. године, Србија није донела ни *lex specialis* којим би се привремено регулисало одржавање рочишта путем електронских средстава у условима ванредног стања или физичке дистанце. Уместо тога, Врховни касациони суд¹⁰ и Високи савет судства¹¹ су током 2020. године издавали закључке, интерна упутства и препоруке судовима ради примене нових, епидемиолошких правних мера. У том низу, посебно је значајан Закључак¹² ВСС од 18. марта 2020. године, којим је наложено судовима да током трајања ванредног стања (проглашеног 15. марта 2020) одржавају само суђења у хитним предметима која не трпе одлагање, а да се сва остала рочишта одложе.

Чини се да је, због недоречености и ограничења која произилазе из законског оквира, било немогуће препоручити да се, где год је изводљиво у парничном поступку, примене средства комуникације на даљину (нпр. коришћење телефона, електронске поште или видео-конференцијске везе) ради обављања појединих процесних радњи без непосредног контакта. Коришћење информационе технологије за одржавање појединих парничних радњи на даљину (нпр. припремна рочишта, појединачна саслушања) било би од огромног значаја за судове у Србији, обзиром на могућности коришћења универзално доступних интернет платформи (као што су *Microsoft Teams*, *Zoom*, *Skype*, *etc.*), када би постојала сагласност свих странака, уз њихову техничку опремљеност и базично технолошко знање.

Наредне, 2021. године Министарство правде је формирало радну групу ради припреме амандмана на ЗПП¹³. Један од циљева тих измена, између осталих, био је да се парнични поступак модернизује за рад у условима физичке дистанце, односно да се успостави нормативна основа за

¹⁰ Врховни касациони суд: у даљем тексту ВКС.

¹¹ Високи савет судства: у даљем тексту ВСС.

¹² Вид. Закључак ВСС бр. 119-05-132/2020-01 од 18. марта 2020. На ванредној седници 18.03.2020, Високи савет судства донео је закључак ради конкретизације тачака 6. и 7. „Препорука за рад судова и јавних тужилаштава за време ванредног стања“ коју је Министарство правде издало 17.03.2020. Вид. део о суђењима у предметима у грађанској материји у првом степену која не трпе одлагање. Доступно на: <https://www.vrh.sud.rs/sites/default/files/attachments/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D1%99%D1%83%D1%87%D0%B0%D0%BA.pdf>, приступљено 20.05.2025.

¹³ Решење о образовању Радне групе за израду радног текста Закона о изменама и допунама ЗПП, Министарство правде РС, бр. 119-01-00050/2021-32 од 23. фебруара 2021.

дигитализацију поступка.¹⁴ У првој половини исте године израђен је Нацрт закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку¹⁵ којим је обухваћен и област суђења на даљину.

У Нацрту измена и допуна ЗПП формулисана је могућност одржавања рочишта на даљину, путем видео-конференцијске везе, односно могућност да само поједини учесници у поступку приступају рочишту путем видео-конференцијске везе. У том случају суд би био дужан да све учеснике у поступку „обавести о времену и начину приступања на рочиште путем видео-конференцијске везе, као и о техничким условима које су учесници у поступку који приступају путем видео-конференцијске везе дужни да обезбеде“.¹⁶ Што се тиче иницијативе за одржавање рочишта употребом видео-конференцијске везе, суд би га одржао ако би то обе странке захтевале.¹⁷ Међутим, ако не би постојала сагласност странака, суд би странци која то захтева, омогућио да учествује путем видео-конференцијске везе на рочишту које се одржава у судској згради.¹⁸ Оваква могућност би била на располагању и другим учесницима у поступку, на њихову иницијативу.¹⁹ Овакав начин одржавања рочишта одвијао би се путем информационог система Е-суд који би било дужно да обезбеди министарство надлежно за послове правосуђа, а странке и други учесници би били дужни да се региструју на платформу Е-суд. У ситуацији одржавања рочишта где су сви учесници или један од учесника парничног поступка физички удаљени из суднице, слика и тон би се истовремено преносили и у самој судници и на месту издвојене видео-конференцијске везе²⁰. Предвиђена је и могућност снимања рочишта тонски или оптичко-тонски, ако би за то били испуњени технички услови²¹, затим

¹⁴ Вид. Бабовић Вуксановић, Б., *нав. чланак*, стр. 535.

¹⁵ Нацрт закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку, доступан на сајту Министарства правде: <https://mpravde.gov.rs/obavestenje/33408/nacrt-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-parnicnom-postupku-1952021-godine.php>, приступљено 21.05.2025.

¹⁶ Вид. чл. 32 Нацрта, који се односи на чл. 105, уз додавање ст. 3 ЗПП.

¹⁷ Вид. чл. 34 Нацрта, који се односи на чл. 107, уз додавање ст. 3 ЗПП. „Ако обе странке то захтевају суд ће да одржи рочиште употребом видео-конференцијске везе путем Е-суда.“

¹⁸ Вид. чл. 34 Нацрта, који се односи на чл. 107, уз додавање ст. 4 ЗПП. „Ако не постоји сагласност странака, суд ће странци која то захтева, омогућити да употребом видео-конференцијске везе преко Е-суда учествује на рочишту које се одржава у судској згради.“

¹⁹ Вид. чл. 34 Нацрта, који се односи на чл. 107, уз додавање ст. 5 ЗПП. „Суд ће да саслуша учесника у поступку путем видео-конференцијске везе преко Е-суда, ако учесник у поступку то захтева.“

²⁰ Вид. чл. 34 Нацрта, који се односи на чл. 107, уз додавање ст. 6 ЗПП.

²¹ Вид. чл. 35 Нацрта, који се односи на чл. 119, ст. 1 ЗПП који се мења.

елементи које би снимак морао да садржи²², као и право странака на копију таквог снимка, односно право других лица која би за то имала оправдани интерес прописан Судским пословником²³. За такав тонски, односно оптичко-тонски запис, предвиђено је да би суд могао да одлучи да се пренесе у писани облик.²⁴ Као важно бисмо истакли и да се у Нацрту предлаже начин регулисања јавности главне расправе када се рочиште за главну расправу одржава путем видео конференцијске везе. У том случају суд би био дужан да обезбеди приступ просторији у којој за време рочишта борави судија, односно да обезбеди праћење тока видео конференцијске везе²⁵, оним лицима која према ЗПП²⁶ и иначе имају право да присуствују главној расправи. На крају, у Нацрту је формулисана и одредба којом би се предвидела санкција, да ако би неко лице злоупотребило могућност присуства путем видео-конференције тако што би реметило ред или вређало достојанство суда, суд би могао да изрекне новчану казну и искључи га из видео-преноса²⁷ (што одговара удаљењу из суднице у класичном суђењу). Жалба на решење о искључењу из видео-везе не би одлагала извршење.²⁸

Предложене новине у српском парничном законодавству у складу су са нормативним трендом у Европи и региону. Могућност одржавања рочишта путем видео-конференцијске везе постала је део процесних закона многих земаља, али са различитим приступима и резултатима у пракси. Наиме, Немачка је пример раног увођења видео-суђења, док су Аустрија и Швајцарска у време пандемије донеле посебна привремена правила, која су накнадно трајно увела. По угледу на њих, Хрватска је увела, а Словенија допунила своје законе одредбама о одржавању видео рочишта у парничном поступку. Мада Нацрт закона о изменама и допунама ЗПП још увек, закључно са 2025. годином, није усвојен, очекује се да ће ускоро доћи до нормативног уређења и области суђења на даљину, будући да је потреба за дигитализацијом правосуђа уврштена и у Акциони план за Поглавље 23 (Правосуђе и основна права) у процесу придруживања ЕУ. Поред тога, сматрамо да предложена решења у

²² Вид. чл. 35 Нацрта, који се односи на чл. 119, ст. 2 ЗПП који се мења. „Снимак мора да садржи: назив и састав суда, место, датум и време одржавања рочишта, предмет спора и имена странака или других лица, њихових законских заступника или пуномоћника, као и податке о идентитету лица чија се изјава снима и у ком својству се изјава даје и податке о идентитету лица која присуствују рочишту. Ако се изјаве више лица снимају, из снимка јасно мора да се распозна које лице је дало изјаву.“

²³ Вид. чл. 35 Нацрта, који се односи на чл. 119, ст. 3 ЗПП који се мења.

²⁴ Вид. чл. 36 Нацрта, који се односи на чл. 121, ст 1-3 ЗПП који се мења.

²⁵ Вид. чл. 321, ст. 1-2 ЗПП. „Главна расправа је јавна. Расправи могу да присуствују сама лица старија од 16 година, осим ако је законом другачије прописано.“

²⁶ Вид. чл. 84 Нацрта, који се односи на чл. 321, уз додавање ст. 3 ЗПП.

²⁷ Вид. чл. 87 Нацрта, који се односи на измену чл. 333, ст. 1-3 ЗПП.

²⁸ Вид. чл. 87 Нацрта, који се односи на измену чл. 333, ст. 4 ЗПП.

Нацрту заслужују приказ, обзиром да указују на смер у коме би српско парнично процесно право могло да се креће у будућности. Тренутно стање и даље карактерише само делимична, али несистемска уређеност, јер ЗПП допушта видео-везу само за извођење појединачних доказа (саслушање странака и сведока), док одредбе о вођењу целог рочишта на даљину изостају. Не постоје ни посебна процесна правила о томе како се осигурава јавност рочишта одржаног на даљину, како странке дају сагласност или се изјашњавају о томе, како се технички организује видео-суђење, итд. Пракса у време пандемије показала је спремност судова да експериментишу са овим институтом, али и указала на бројне изазове. Све ово указује да је правни оквир Србије потребно допунити и прецизирати, имајући у виду искуства других земаља и међународне стандарде који су се у међувремену профилисали. Узимајући у обзир наведено, јасно је да се српско процесно право налази у фази када нову информационо-комуникациону технологију тек треба интегрисати на адекватан начин. У даљем излагању, анализираћемо међународне стандарде формулисане кроз нормативу и судску праксу, како бисмо утврдили које услове суђење на даљину мора да испуни да би било правично и прихватљиво, при чему ће нам стандарди указати на правац пожељних измена домаћих прописа.

3. Право на правично суђење и пракса Европског суда за људска права

Увођење рочишта на даљину у парнични поступак отвара питање усклађености са правом на правично суђење загарантованим чл. 6, ст. 1 Европске конвенције о људским правима²⁹. У складу са поштовањем ЕКЉП захтева се да поступак буде правичан, јаван и спроведен пред независним и непристрасним судом у разумном року. Из ових општих начела проистичу бројни појмови које је Европски суд за људска права разрадио у својој богатој пракси: начело једнакости оружја, начело контрадикторности, право на присуство суђењу и одбрану (у кривичном поступку посебно, али и у грађанском ако је присуство на рочишту нужно за делотворно учешће), право на јаван поступак, право на преводиоца, право на испитивање сведока, и др.

²⁹ Чл. 6, ст. 1 ЕКЉП и чл. 6, ст. 1 Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и додатних протокола бр. 11, 4, 6, 7, 12 и 13: „Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се изриче јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, нужно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.“

При оцењивању било каквог поступка кроз призму чл. 6 ЕКЉП, ЕСЉП полази од тога да се мора сагледати правичност поступка у целини, односно да ли је укупно гледано поступак био фер и правичан за странке.

Европски суд за људска права је у више предмета разматрао употребу видео-конференцијске везе приликом суђења, углавном у контексту кривичних поступака, али су начелни ставови применљиви и на парнични поступак. Основни принцип који произилази из судске праксе ЕСЉП јесте да сâмо одржавање суђења путем видео-везе *per se* није забрањено Конвенцијом, али његовом употребом се не сме нарушити ни једно од загарантованих процесних права странке у поступку³⁰. Другим речима, сва начела правичног суђења важе и када се рочиште одржава на даљину, што примарно треба узети у обзир приликом измена и допуна ЗПП-а.³¹

Обзиром да је ЕСЉП заузео став да сâмо по себи учешће окривљеног (па тако и странке) путем видео-линка не представља повреду права на правично суђење³², даље произилази да ЕКЉП не гарантује апсолутно право на физичко присуство у истој просторији са судијом, већ су могућа и модернија средства комуникације, под условом да се њима не наруше друга процесна права. Из праксе ЕСЉП која се односи на кривичну материју могли би се извући општи стандарди (препоруке) који би били применљиви и на грађанске парнице.³³ Прво, одржавање рочишта на даљину мора да има легитиман циљ у складу са Конвенцијом, у конкретном случају. Није дозвољено да се видео-конференцијска веза користи произвољно или искључиво ради удобности суда, већ се мора утврдити оправдан разлог, као што су: заштита безбедности, заштита угрожених жртава и сведока, као и њихових права и слобода, здравствени разлози (нпр. епидемија или пандемија), ефикасност и економичност поступка, избегавање превеликих трошкова, и сл.³⁴ У грађанским поступцима, критеријуми нису тако строги, при чему се из гаранција права на правично суђење могу извести захтеви да употреба видео-

³⁰ „У том смислу, Европски суд за људска права је заузео став да учешће у поступку путем видео-конференције, само по себи, није неспојиво са појмом правичног и јавног суђења, али је неопходно обезбедити да подносилац представке може да прати поступак и да буде саслушан без техничких сметњи, као и да му буде обезбеђена делотворна и поверљива комуникација са адвокатом.“ *Sakhnovskiy protiv Rusije*, бр. 21272/03, одлука ЕСЉП од 2. новембра 2010. године, пар. 98.

³¹ Вид. Бабовић Вуксановић, Б., *нав. чланак*, стр. 547.

³² Вид. *Marcello Viola protiv Италије*, бр. 45106/04, одлука ЕСЉП од 5. октобра 2006. године, пар. 67.

³³ *Key Theme - Article 6 (criminal) Hearings via video link*, The ECHR Knowledge Sharing platform (ECHR-KS) shares Convention case-law knowledge, maintained by the Registry, and provides access through articles and themes. Приступљено: 01.09.2025. године, доступно на: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/hearings-via-video-link#:~:text=applicant%27s%20participation%20in%20the%20appeal,According%20to%20the>.

³⁴ Вид. Вид. *Marcello Viola protiv Италије*, пар. 72.

везе служи легитимној сврси (нпр. уштеда времена и трошкова сама по себи може бити довољна у парничном контексту). Битно је да странка или други учесник парничног поступка не трпи суштинску штету по своја права због употребе видео формата суђења. Ако би, примера ради, нека сложена парница са мноштвом материјала била вођена на начин који странци онемогућава да прати све доказе (рецимо, отежано приказивање докумената на екрану), могло би се поставити питање да ли је њено право на једнакост испоштовано. Стандард је дакле да се видео-суђењем не сме смањити квалитет учешћа странке у односу на суђење уз физичко присуство. Друго, окривљенима (па тако и странкама у парничном поступку) мора бити омогућено присуство³⁵ и ефикасно учешће у поступку (примењено на парнични поступак, требало би га омогућити у свим фазама), без техничких препрека³⁶, што значи да би техничка веза морала да буде поуздана, без прекида или кашњења који би онемогућили праћење тока суђења. Ако би, примера ради, квалитет звука или слике био толико лош да странка или њен адвокат не чују излагање супротне странке или не могу да реагују у право време, то би представљало повреду права на контрадикторни поступак. У том смислу, видео-линк мора омогућити двосмерну комуникацију у реалном времену, тако да странка види све учеснике и да њу сви други учесници виде и чују.³⁷ Треће, право на одбрану и приступ адвокату мора остати неповређено.³⁸ Ако окривљени има браниоца који није физички са њим у истој просторији током рочишта на даљину, потребно је обезбедити начин да они могу приватно да комуницирају, било путем засебног телекомуникационог канала, било одређивањем паузе током суђења или одлагањем суђења ради потребних консултација.³⁹ Без такве могућности,

³⁵ Вид. (поводом кривичних поступака и права окривљених) *Murtazaliyeva protiv Русије*, бр. 36658/05, одлука ЕСЈП од 18. децембра 2018. године, пар. 91.

³⁶ Вид. *Grigoryevskikh protiv Русије*, бр. 22/03, одлука ЕСЈП од 9. априла 2009. године, пар. 83. Конкретно, ЕСЈП је пресудио да „окривљени мора бити у могућности да прати поступак и да буде саслушан без техничких препрека“.

³⁷ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guide on the use and development of remote hearings (This Guide complements the CEPEJ Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings)*, Adopted at the 44th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg, 4-5 June 2025, стр. 16. Вид. *Sakhnovskiy protiv Русије*, пар. 98; *Marcello Viola protiv Италије*, пар. 72-74; *Medvedev protiv Русије*, бр. 5217/06, одлука ЕСЈП од 27. јула 2017. године, пар. 30.

³⁸ Вид. Key Theme - Article 6 (criminal) Hearings via video link, *нав. дело*, стр. 2-3.

³⁹ Тако, мора се обезбедити „делотворна и поверљива комуникација са адвокатом“. Вид. *Asciutto protiv Италије*, бр. 35795/02, одлука ЕСЈП од 27. новембра 2007. године, пар. 64. У предмету *Sakhnovskiy protiv Русије*, пар. 130-134, ЕСЈП је нагласио да када се окривљени појављује путем видеоконференције, а није у истој просторији са браниоцем, држава мора обезбедити поверљиву комуникацију између њих. Суд је указао да „ничим није онемогућено органима да организују барем телефонски разговор... између окривљеног и адвоката“ пре почетка рочишта, као и да је суд „могао

окривљени би био у знатно неповољнијем положају у односу на ситуацију класичног суђења, што се не сме дозволити. Ово се, такође, односи на кривичне поступке, при чему се и овај стандард правичног суђења у случају *online* суђења може применити само ограничено и редуковано у парничном поступку. Четврто, начело јавности мора бити поштовано и у условима када се расправа не одвија у судници.⁴⁰ Ово питање, које се посебно актуелизовало током пандемије, стоји од раније: ако је суд затворен за публику, мора постојати алтернативни начин да заинтересована јавност или медији прате суђење⁴¹, нпр. преношењем путем аудио-видео линка у другу просторију, стримовањем уз контролисан приступ, објављивањем снимка након рочишта, и сл. У противном, постојала би повреда чл. 6(1) ЕКЉП због искључења јавности.

Важно је нагласити да ЕСЉП не намеће једнообразан модел поступања државама, већ оставља извесну слободу процене (*margin of appreciation*) у сваком конкретном случају. У недавној одлуци *Alppi против Финске* ЕСЉП је прихватио да је одржавање рочишта путем видео-везе током епидемије *COVID-19* имало легитиман циљ спречавања ширења вируса и заштите здравља⁴², те да притом није нарушена укупна правичност поступка јер је окривљени имао све гаранције из права на правично суђење, уз напомену да је принцип непосредности нужно претрпео као резултат употребе видео-линка.⁴³ Насупрот томе, у неким случајевима где власти нису дале убедљиво образложење зашто се прибегло видео-конференцији или нису отклониле техничке сметње, утврђена је повреда права на правично суђење (нпр. ако је окривљени у притвору пратио рочиште преко видео-везе и притом имао потешкоћа да разуме дешавања, а суд није размотрио да ли да одложи расправу или обезбеди боље услове).⁴⁴ Из праксе ЕСЉП се закључује да суђење на даљину није начелно забрањено, али да свака држава мора успоставити оквир који гарантује претходно наведене гаранције. У противном, ризикује се да појединачно суђење буде оцењено као неправично ако странка није била у могућности да равноправно учествује због начина на који је видео-суђење спроведено.

да одложи рочиште како би окривљени добио довољно времена да се посаветује са адвокатом“.

⁴⁰ Вид. *Key Theme - Article 6 (criminal) Hearings via video link*, нав. дело, стр. 3-4.

⁴¹ Исто, стр. 4. Држава је обавези да предузме мере како би се осигурало да јавност и медији буду благовремено обавештени о месту рочишта и да им се омогући ефикасан приступ суђењу. Вид. *Riepan против Аустрије*, бр. 35115/97, одлука ЕСЉП од 14. новембра 2000. године, пар. 29 и *Hummatov против Азербејџана*, бр. 9852/03 и 13413/04, одлука ЕСЉП од 29. новембра 2007. године, пар. 144. Вид. *Key Theme - Article 6 (criminal) Hearings via video link*, нав. дело, стр. 4.

⁴² *Petri Tapani ALPPI против Финске*, бр. 15736/22, одлука ЕСЉП од 28. новембра 2023. године (састављена и писмено саопштена 14. децембра 2023. године), пар. 21-22.

⁴³ Исто, пар. 20-21.

⁴⁴ Вид. *Medvedev против Русије*, пар. 28.

На крају овог дела, потребно је истаћи да су стандарди правичности сходно примењиви и на парничне поступке. Додуше, у парницама странке, по правилу, нису лично обавезне да присуствују рочиштима (могу бити заступане од стране пуномоћника), па одсуство странке физички из суднице не мора имати исти значај као у кривичном поступку. Међутим, ако се одржава главна расправа у парници путем видео-конференцијске везе, све наведене гаранције (право на усмено излагање и изношење чињеница и аргумената, предлагање доказа, оспоравање тврдњи и доказних предлога друге странке, једнак приступ суду и др.) морају бити испуњене. Посебно је важно да ниједна странка не буде процесно дискриминисана услед техничких околности. Уколико, примера ради, тужилац има техничке могућности да ефикасније учествује у одржавању рочишта на даљину (бржи интернет, квалитетнију опрему, техничку писменост и оспособљеност) од туженог, суд мора водити рачуна да то не утиче на исход поступка, па може нпр. одложити расправу ако примети да једна странка има потешкоће да учествује у њој и сл. Судска пракса Србије још није имала прилике да развије критеријуме по овом питању, па ће од изузетног значаја бити ослањање на стандарде које налазимо у одлукама ЕСЈП и документима међународних тела, о којима ће бити речи у наставку.

4. Смернице СЕРЕЈ о одржавању суђења путем видео-конференције

Европска комисија за ефикасност правосуђа (СЕРЕЈ) при Савету Европе (СЕ) донела је 2021. године посебне Смернице о одржавању видео-конференција у судским поступцима⁴⁵, које представљају скуп препорука судовима држава које су чланице СЕ како да на правилан начин интегришу видео-конференцијску технологију у правосудне поступке (и одржавају рочишта на даљину) ефикасно и уз поштовање права на правично суђење. Овим Смерницама су исцрпно обрађена важна процесна, организациона и техничка питања. Обзиром да су смерницама обухваћена како општа, тако и посебна правила, део препорука важи за све врсте судских поступака (грађанске, кривичне, управне), док су поједини сегменти посвећени специфичностима кривичног поступка. Према овим Смерницама, сва процесна права и гаранције које чине право на правично суђење морају се поштовати и када се суђење одвија на даљину⁴⁶: „право на ефикасан приступ суду, правичност поступка, контрадикторни карактер процеса, једнакост странака, правилно спровођење доказа, време за припрему и приступ материјалима, одлуке суда у разумном времену“. У Смерницама се такође указује на обавезу

⁴⁵ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings*, Document adopted by the CEPEJ at its 36th plenary meeting (16 and 17 June 2021), Council of Europe.

⁴⁶ Исто, стр. 8.

управљања безбедносним ризицима при коришћењу података преко електронских платформи, у складу са Конвенцијом Савета Европе о заштити лица у односу на аутоматску обраду личних података⁴⁷. Циљ успостављања обавезе поштовања оваквих гаранција је да се државама обезбеди правни оквир чија је сврха да елиминише сваки ризик од кршења права странака током одржавања рочишта на даљину, а посебно, између осталих, и њихово право да активно учествују у поступку.⁴⁸

Путем Смерница се препоручује државама да успоставе правни оквир који ће представљати јасну основу за одржавање рочишта на даљину у судским поступцима⁴⁹. То подразумева да је законом потребно предвидети надлежност суда да одлучи да ли ће се једно односно више појединачних рочишта водити на даљину, а све у циљу обезбеђивања свеукупне правичности поступка. Из тога даље следи да је процесним законом потребно предвидети изричито овлашћење поступајућем судији (или већу) да: 1) утврди да ли је рочиште на даљину разумно и прикладно у специфичним околностима случаја и 2) да донесе одлуку о одржавању рочишта на даљину и образложи је. Такође, требало би предвидети могућност странака да се консултују са судом у вези са подобношћу предмета да буде расправљен путем рочишта на даљину, као и да саме предложе одржавање рочишта на даљину, наводећи своје разлоге. Свакако, смерницама се указује и да је потребно да одлука о одржавању рочишта на даљину буде отворена за евентуално преиспитивање пред надлежним органом, у складу са националним законом.⁵⁰ На тај начин обезбеђује се правна сигурност у поступку где су странке унапред упознате са могућностима приликом одржавања рочишта у парничном поступку.

Из анализе претходних Смерница произилази да се путем њих не сугерише да странке имају апсолутно право вета на видео-рочиште, али инсистира се да суд приликом одлучивања мора водити рачуна о свим релевантним околностима. Путем смерница се саветује да се размотри да ли су странке у могућности да равноправно учествују преко видео-везе, да ли постоје рањиве категорије учесника (нпр. странка која је дете, или особа са инвалидитетом, или странац коме је потребан преводилац), те да ли би за њих виртуелно учешће било отежано.⁵¹ Такође, суд би требало да узме у обзир ставове странака, па ако се нека странка снажно противи одржавању суђења на даљину из оправданих разлога (нпр. тврди да нема техничке услове или страхује да неће моћи

⁴⁷ Вид. Закон о потврђивању Конвенције о заштити лица у односу на аутоматску обраду личних података (Сл. лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/92, Сл. лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 11/2005 - др. закон и Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 98/2008 - др. закон и 12/2010).

⁴⁸ *Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings*, стр. 7.

⁴⁹ *Исто*, стр. 8.

⁵⁰ *Исто*, стр. 11.

⁵¹ *Исто*, стр. 12.

ефикасно да учествује), суд то не сме пренебрегнути. Из упоредне праксе такође следи да је ово важно: неке државе су захтевале сагласност странака за одржавање видео-рочишта, али су увиделе да то може довести до злоупотребе права од стране оне странке која жели да одуговлачи поступак, па су од овог услова накнадно одустале.⁵² Пример је Немачка, где је раније важило правило да обе странке морају пристати на рочиште путем видео-конференције, али је та одредба укинута, те сада суд може самостално одлучити о томе ако оцени да су испуњени услови за фер и правично суђење.⁵³ Насупрот томе, Словенија је задржала услов сагласности, у њеном ЗПП изричито се наводи да се уз пристанак странака може дозволити да се странке и пуномоћници налазе на другом месту током рочишта⁵⁴. У швајцарском законодавству постоји комбиновани приступ, па је за саслушање странака потребна њихова сагласност, али за саслушање сведока није, већ суд може саслушати сведока путем видео-везе, на основу самосталне одлуке.⁵⁵ На основу *СЕПЕЈ* смерница,

⁵² Бабовић Вуксановић, Б., *нав. чланак*, стр. 559.

⁵³ Вид. чл. 128a Deutschland Zivilprozessordnung, In der Fassung der Bekanntmachung vom 05.12.2005 (BGBl. I S. 3202, ber. 2006 I S. 431, 2007 S. 1781) zuletzt geändert durch Gesetz vom 24.10.2024 (BGBl. I S. 328) m.W.v. 31.10.2024, Stand: 01.04.2025 aufgrund Gesetzes vom 07.10.2024 (BGBl. I S. 302). Занимљиво је да из самог закона не произлази потреба да се све странке сагласе за видео-расправу. Још при првом увођењу чл. 128a (ЗПО-Новела 2001, на снази од 2002.), поступак је био организован тако да суд може, и без изричитог захтева странака, одобрити видео-саслушање. Другим речима, суд увек има слободно дискреционо право да према потреби пређе на видео-повезивање, без обзира на изричит пристанак учесника. Након реформе 2013. године, чак ни формална процедура тражења сагласности других учесника није више предвиђена. Дакле, пракса је да суд може самостално да пређе на видео-рочиште уколико процени да је то применљиво, без обавезне сагласности свих страна. Вид. на: [https://anwaltsblatt.anwaltverein.de/de/themen/kanzlei-praxis/gerichtsverhandlung-per-videokonferenz-keine-angst-vor-128a-zpo#:~:text=m%C3%BCndlicher%20Verhandlungen%20weit%20voraus%3A%20Bereits,in%20voller%20Besetzung%29%20im](https://anwaltsblatt.anwaltverein.de/de/themen/kanzlei-praxis/gerichtsverhandlung-per-videokonferenz-keine-angst-vor-128a-zpo#:~:text=m%C3%BCndlicher%20Verhandlungen%20weit%20voraus%3A%20Bereits,in%20voller%20Besetzung%29%20im,приступљено: 05.05.2025), приступљено: 05.05.2025.

⁵⁴ Вид. чл. 114, ст. 1-4, Закон о правдном поступку (ZPP), Урадни лист РС, шт. 73/07 – уредно преčišчено беседило, 45/08 – ЗАrbit, 45/08, 111/08 – одл. УС, 57/09 – одл. УС, 12/10 – одл. УС, 50/10 – одл. УС, 107/10 – одл. УС, 75/12 – одл. УС, 40/13 – одл. УС, 92/13 – одл. УС, 10/14 – одл. УС, 48/15 – одл. УС, 6/17 – одл. УС, 10/17, 16/19 – ZNP-1, 70/19 – одл. УС, 1/22 – одл. УС, 3/22 – ZDeb in 92/24 – одл. УС. „Уз сагласност странака, суд може дозволити да се странке и њихови заступници налазе на другом месту током рочишта и да тамо обављају процесне радње, ако је обезбеђен аудио и видео пренос са места где се рочиште одржава до места или места где се налазе странке и њихови заступници и обрнуто (видео конференција). Под условима наведеним у претходном ставу, суд може одлучити да изведе доказе и увидом, исправама, испитивањем странака и сведока, као и доказе вештака. Против судске одлуке из првог и другог става овог члана не може се уложити жалба.“

⁵⁵ 1. јануара 2025. године, ступио је на снагу ревидирани Швајцарски Закон о грађанском поступку којим се уводи видео конференција и електронски пренос аудио и

као што видимо, оставља се судовима извесни степен дискреције у одлучивању, уз начелну обавезу да пазе на правичност суђења, што је прилично флексибилно решење које би требало да усвоји и српски законодавац.

Једна од битних препорука тиче се обезбеђења јавности суђења. У Смерницама се наглашава да судови морају очувати јавност поступка и када се он одвија путем видео-конференцијске везе, тако што ће развити процедуре за присуство публике на даљину.⁵⁶ Конкретно, сугерише се да суд може омогућити заинтересованим лицима да се прикључе *online* рочишту у реалном времену (нпр. путем линка који суд контролише), или чак да снимке рочишта накнадно објави на свом веб-сајту.⁵⁷ Наравно, истовремено је потребно спречити неовлашћено снимање или публикување од стране учесника, па смернице дозвољавају само званично снимање од стране суда, а забрањују свако друго снимање, фотографисање или емитовање без одобрења суда. Ово је кључно ради заштите приватности и интегритета поступка.

Смерницама су обухваћена и важна организациона и техничка питања. Државама се препоручује да уложи довољна средства у опрему и инфраструктуру за видео-конференције у судовима.⁵⁸ Судије и особље би требало да буду обучени за руковање информационо-комуникационим технологијама и техничким средствима, а странкама би требало ставити на располагање практично упутство како да се прикључе и учествују. Препоручује се да се обезбеди што је могуће више „истинит приказ“, односно да искуство видео-суђења буде што сличније традиционалном уз физичко присуство (квалитетан звук и слика, могућност да на екрану буде приказ више учесника одједном, могућност да се приказују документи и сл.).⁵⁹ Такође, потребно је водити рачуна о сајбер безбедности, пожељно је коришћење сигурних интернет платформи, шифрованих веза, и уопште придржавање правила о поверљивости података. У том смислу, *СЕРЕЈ* се позива на примену стандарда из Конвенције којом се гарантује заштита лица у погледу аутоматске обраде личних података,

визуелних података. Пре ревидираног Закона, видео конференције у грађанским судским поступцима нису биле дозвољене у швајцарским процесним правилима, осим привременог режима током пандемије COVID-19. Овај недостатак јединственог правног оквира довео је до неефикасности, а посебно је пандемија истакла потребу за модернизацијом и интеграцијом технологије у правне поступке. Вид. кључне одредбе које укључују нове чланове 141а, 141б, 170а и 176а, заједно са изменама чланова 187 и 193. Schweizerische Zivilprozessordnung (Zivilprozessordnung, ZPO) vom 19. Dezember 2008 (Stand am 1. Januar 2025), доступно на: <https://www.baerkarrer.ch/en/publications/the-use-of-videoconference-systems-in-court#:~:text=disputes,Article%20176a>, приступљено: 05.05.2025. године.

⁵⁶ *Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings*, стр. 13.

⁵⁷ *Исто*.

⁵⁸ *Исто*, стр. 17.

⁵⁹ *Исто*.

као и на прављење планова за управљање ризицима⁶⁰ (нпр. у ситуацији ако дође до техничког квара усред рочишта, суд мора имати план како да поступи да нико не буде оштећен у поступку).

Да сумирамо, *СЕРЕЈ* смернице пружају свеобухватан сет мера које би требало имплементирати да би одржавање рочишта на даљину у пракси било успешно, ефикасно и правично. Њима се потврђује да је тај вид суђења изводљив без повреде фундаменталних конвенцијских и законских права странака, али само ако се државе озбиљно посвете стварању одговарајућих правних и техничких услова. За Србију, Смернице могу бити драгоцен водич приликом доношења новог законског оквира у парничном поступку. Усклађивање са овим препорукама у великој мери би значило и усклађеност са стандардима ЕКЉП, будући да су смернице конципиране управо тако да обезбеде поштовање чл. 6 ЕКЉП и других значајних и релевантних конвенција у дигиталном окружењу.

5. Стандарди Европске уније

Европска унија (ЕУ) такође посвећује пажњу дигитализацији правосуђа и настоји да уједначи стандарде држава чланица по питању електронске комуникације са судовима. Иако ЕУ нема надлежност да непосредно прописује правила националног парничног поступка, индиректно утиче на њих кроз неколико канала: (а) прокламовањем општих начела о правима грађана (Повеља ЕУ о основним правима), (б) доношењем прописа о сарадњи у прекограничним случајевима, који укључују и употребу видео конференције, и (в) кроз политике, препоруке и финансијску подршку унапређењу е-правосуђа.

Најпре, у чл. 47 Повеље ЕУ о основним правима⁶¹ гарантује се право на делотворан правни лек и на правично суђење. Сви механизми дигитализације, па тако и одржавање рочишта на даљину, морају бити у складу са овом основном гаранцијом. ЕУ институције су експлицитно нагласиле да употреба дигиталних технологија у правосуђу не сме поткопати темељна процесна начела: независност и непристрасност суда, право на делотворну правну заштиту и право на правично и јавно суђење.⁶² Ово становиште изражено је,

⁶⁰ Исто, упор. стр. 19, 8, 12 и 13.

⁶¹ Повеља Европске уније о основним правима, коју су 2000. године прогласили Европски парламент, Савет министара и Европска комисија, а која је ступањем на снагу Лисабонског споразума 2009. године постала и правно обавезујућа у ЕУ, доступна на: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/povelja_osnovna_prava_jul_20.pdf.

⁶² *Digital justice: Council adopts conclusions on digitalisation to improve access to justice*, Council of the EU Press release, 13 October 2020, доступно на: [448](https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/13/digital-justice-council-adopts-conclusions-on-digitalisation-to-improve-access-to-justice/#:~:text=increasing%20the%20effectiveness%20and%20efficiency,digital%20tools%20in%20judicial%20proceedings,приступљено: 10.05.2025.</p></div><div data-bbox=)

између осталог, у *Закључцима Савета министара ЕУ о искоришћавању могућности дигитализације за приступ правосуђу. из октобра 2020. године*, у којима се такође истиче да је COVID-19 криза показала потребу коришћења дигиталних алата у судским поступцима.⁶³ Дакле, на највишем политичком нивоу у ЕУ утврђено је да дигитализација није сама себи циљ, већ да она мора служити у унапређењу приступа правди, без угрожавања и повреде процесних права.

Конкретније, ЕУ је у области прекограничне правне помоћи одавно препознала корист видео-конференције. Још је у Уредби Савета (ЕЗ) бр. 1206/2001 о сарадњи између судова држава чланица у извођењу доказа у грађанским и трговинским стварима⁶⁴ предвиђено да суд који је упутио захтев може од замољеног суда у другој држави чланици да затражи коришћење комуникационе технологије, конкретно видео-конференцијске везе или телефонске везе, ради извођења доказа.⁶⁵ Та могућност је постојала као факултативна, али је накнадно ојачана доношењем Уредбе (ЕУ) Европског Парламента и Савета 2020/1783⁶⁶, па је употреба видео-линка у прекограничном испитивању сведока постала још израженија, укључујући и успостављање децентрализованог информационо-технолошког система за размену молби (*e-CODEX*).⁶⁷ Још један пример је Европски поступак за спорове мале вредности: Уредбом (ЕЗ) Европског Парламента и Савета 861/2007⁶⁸ је најпре прописано да суд може одржати усмену расправу или дозволити извођење доказа путем видео конференције или путем неке друге комуникационе технологије, у зависности којим техничким средствима располаже.⁶⁹ Каснијим изменама и допунама исте Уредбе, прописано је да се у прекограничним споровима мале вредности усмена расправа, кад год је суд сматра потребном, одржава путем видео или телефонске конференције,

⁶³ Исто.

⁶⁴ Ова Уредба је касније измењена и допуњена Уредбом Европског Парламента и Савета 1103/2008, од 22. октобра 2008. године.

⁶⁵ Council Regulation (EC) No 1206/2001 of 28 May 2001 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters. Вид. поглавље II, део 3, чл. 10, ст. 4., доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/1206/oj/eng>.

⁶⁶ Regulation (EU) 2020/1783 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters (taking of evidence) (recast), и Consolidated text од 2. децембра 2020. године, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02020R1783-20201202>. Вид. поглавље II, део 3, чл.12, ст. 4.

⁶⁷ Вид. поглавље II, део 1, чл. 7, ст. 1.

⁶⁸ Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. Уредба (ЕЗ) бр. 861/2007 Европског Парламента и Савета о увођењу европског поступка за спорове мале вредности, од 11. јула 2007. године, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/861/oj>.

⁶⁹ Вид. поглавље II, чл. 8 и 9 првобитне верзије Уредбе 861/2007.

односно путем друге доступне технологије која би била адекватна технологија за комуникацију на даљину, осим ако коришћење такве технологије није примерено за вођење поступка.⁷⁰ Циљ ове одредбе био је да се смање трошкови странкама, односно да ради неколико стотина евра вредности предмета спора грађанин не би морао да путује у другу државу на усмену расправу, већ да може присуствовати рочишту путем камере, телефона или друге одговарајуће комуникационе технологије. Овај пример је занимљив јер показује да је европски законодавац чак увео обавезу коришћења суђења на даљину у одређеним ситуацијама. Тиме је видео-конференција изузета из домена само дискурса о правима окривљених у кривичним поступцима, она је постала и средство за побољшање приступа правди у грађанским споровима.

На крају, важно је истаћи да је Европска комисија предложила свеобухватан пакет мера за дигитализацију правосуђа у ЕУ. У децембру 2021. усвојени су Предлози Уредбе и Директиве у области дигитализације прекограничне правосудне сарадње⁷¹, којима се предвиђа обавезно прихватање електронске комуникације између судова у различитим државама чланицама и могућност да се усмена саслушања одрже на даљину коришћењем видео-технологије у грађанским, трговинским и кривичним стварима. У усвојеној Уредби⁷² наводи се, између осталог, да ће странке имати право да учествују путем видео-линка у прекограничним рочиштима ако су испуњени одређени услови, што представља значајан искорак ка нормализацији удаљених суђења широм ЕУ. Поред тога, Комисија је још 2020. године издала *Саопштење о дигитализацији правде у ЕУ*, у коме је истакла да брзина и ефикасност поступака треба да се побољшају дигиталним средствима, али не на уштрб фер поступања и поштовања права окривљених (у кривичним) и странака (у

⁷⁰ Вид. поглавље II, чл. 8, ст. 1. Уредба (ЕУ) 2015/2421 Европског Парламента и Савета од 16. децембра 2015. године О измени Уредбе (ЕЗ) бр. 861/2007 о увођењу европског поступка за спорове мале вредности и Уредбе (ЕЗ) бр. 1896/2006 о увођењу поступка за европски платни налог, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32015R2421>.

⁷¹ Комисија је 1. децембра 2021. године усвојила два предлога за побољшање дигитализације прекограничне правосудне сарадње: Предлог Уредбе којом се утврђују правила о дигиталној комуникацији у поступцима правосудне сарадње у грађанским, трговинским и кривичним стварима; Предлог Директиве којом се постојећа правила о комуникацији усклађују са правилима предложене Уредбе. Више на: [⁷² Уредба \(ЕУ\) 2023/2844 Европског Парламента и Савета о дигитализацији правосудне сарадње и приступа правосуђу у прекограничним грађанским, трговинским и кривичним стварима и о измени одређених аката у подручју правосудне сарадње, од 13. децембра 2023. године, доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj/eng>.](https://eucrim.eu/news/proposals-to-modernise-eu-cross-border-judicial-cooperation-via-digitalisation/#:~:text=Under%20certain%20conditions%2C%20the%20new,website%20on%2022%20December%2021,приступљено: 10.09.2025. године. Вид. поглавље I, чл. 5.</p></div><div data-bbox=)

грађанским поступцима).⁷³ Пратећи овај тренд, државе чланице уз подршку ЕУ раде на развоју националних платформи за е-суднице, при чему се размењују најбоље праксе (нпр. кроз *Европску мрежу за сајбер правосуђе*)⁷⁴ која је установљена при СЕРЕЈ у сарадњи са ЕУ.

6. Закључак

Одржавање рочишта на даљину, омогућено видео-конференцијском везом, представља једно од значајних достигнућа модерног правосуђа, које уз правилну примену може битно да унапреди доступност суда грађанима и ефикасност парничног поступка. Анализа у овом раду показала је да овај институт може бити компатибилан са захтевима правичног суђења, али само ако се испуне одређени предуслови и ако држава активним мерама отклони ризике по процесна права странака. Међународни стандарди, од праксе Европског суда за људска права, преко СЕРЕЈ смерница, до докумената ЕУ, упућују на став да рочиште на даљину није само себи сврха, већ алат којим се мора пажљиво руковати. Његова примена је оправдана ради остваривања легитимних циљева, али не сме да доведе до ускраћивања процесних права странака и других учесника парничног поступка, ни фундаменталних начела јавности, равноправности, контрадикторности и др. Стога, свака држава која жели да инкорпорира овај институт у свој правни систем мора да успостави адекватна правила и гаранције које ће бити основ за правично и правилно поступање судова.

Република Србија у овом тренутку има ограничена и застарела решења, па се тако само пар одредби Закона о парничном поступку односи на удаљено саслушање сведока и странака у појединим ситуацијама, при чему недостаје општи оквир за одржавање рочишта за главну расправу на даљину. Пандемија

⁷³ Вид. *Briefing paper on the communication on digitalisation of justice in the European Union*, January 2021, Fair Trials, стр. 4, доступно на: <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/DIGITALISATION-OF-JUSTICE-IN-THE-EUROPEAN-UNION.pdf#:~:text=proceedings%20requires%2C%20among%20others%2C%20full,accused%20persons%20under%20EU%20law>, приступљено: 10.09.2025.

⁷⁴ „СЕРЕЈ је, преко своје радне групе за сајбер правосуђе и вештачку интелигенцију (СЕРЕЈ-GT-CYBERJUST), 2020. године одлучио да створи Европску мрежу за сајбер правосуђе. Дана 16. новембра 2021. године, СЕРЕЈ је званично покренуо Европску мрежу за сајбер правосуђе (ECN), у виртуелном присуству више од 100 стручњака које су именовале њихове владе, европска или глобална струковна удружења, истраживачке и академске институције.“ Вид. https://www.coe.int/en/web/cepej/home-2020/-/asset_publisher/VYnNhZ1CBsgv/content/official-launching-of-the-european-cyberjustice-network-of-the-cepej?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fcepej%2Fhome-2020%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_VYnNhZ1CBsgv%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-4%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D7 и <https://www.coe.int/en/web/cepej/european-cyberjustice-network-ecn->

је оголила тај недостатак, али је уједно иницирала рад на модернизацији и новелирању процесног закона. У раду су анализирани и одредбе предвиђене Нацртом закона о изменама и допунама ЗПП-а, које су у складу са препорукама међународних тела и искуствима других земаља. На основу свеобухватне анализе неспорно је да је потребно *de lege ferenda* системски и детаљно нормирати све релевантне аспекте одржавања рочишта на даљину Законом о парничном поступку, како могућности, тако и ограничења. Такву законодавну активност требало би да прате подзаконски акти, као и организациона и техничка подршка релевантних надлежних органа. Остварење ових реформи захтеваће и финансијска улагања у опрему и обуку кадра, али та улагања су мала у поређењу са бенефитима који се огледају у бржем и економичнијем решавању спорова, мањем броју заосталих предмета, бољој доступност правде за грађане који живе далеко од суда или имају тешкоће да му физички приступе.

Посебно бисмо нагласили важност очувања равнотеже: дигитализација не сме бити алиби за умањивање постојећих процесних права странака, већ напротив, мора им служити. У том смислу, коришћење могућности рочишта на даљину требало би да буде добровољно, уз сагласност странака или бар уз опрезно разматрање околности конкретног случаја, а не наметнуто по сваку цену. Традиционално присуство и суочење у судници остаће златни стандард тамо где је неопходно (нпр. сложени искази или странке које немају услове за рочиште на даљину), док ће се рочишта путем видео-конференцијске везе користити као комплементарна могућност где год могу унапредити исход поступка. Европски стандарди нам пружају довољно смерница, сада је на Србији да их преточи у своје законске оквире и правосудну праксу. Ако у томе успе, судство ће направити значајан искорак ка модерном добу, задржавајући притом чврсто поштовање принципа правичности који представља *conditio sine qua non* сваког правосуђа заснованог на владавини права.

На крају, ваља имати у виду мудре речи које су се чуле у европским правничким круговима током пандемије: *Правосуђе треба да учини све што је разумно изводљиво како би наставило са спровођењем поступака и суђења, нарочито кроз употребу безбедних видео и других даљинских веза, уколико су доступне судовима, под условом да тиме не буде повређено право на правично суђење, укључујући и право на одбрану*.⁷⁵ Ова реченица сажима суштину

⁷⁵ Вид. ELI Principles for the COVID-19 Crisis, European Law Institute, 2020, Principle 5 JUSTICE SYSTEM, стр. 7, приступљено: 28.05.2025, доступно на: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf. Европски правни институт већ невладино европско стручно тело, те је формулација на коју се позивамо стручно-препоручног карактера, у оригиналу: "The judiciary should do all that is reasonably practicable to continue to conduct proceedings and trials, particularly through the use of secure video and other remote links where available to the courts (...) provided that the right to a fair trial, including the right to defence, is not infringed.". Вид. и Gori, P., Pahladsingh, A., *Fundamental rights under Covid-*

изазова прихватања нових тенденција дигитализације, уз очување старих и проверених процесноправних вредности. Рочиште на даљину, правилно нормирано, може бити победа и за правосуђе и за грађане, те представља логичан следећи корак у континуираном развоју нашег судског поступка усклађеног са највишим европским стандардима.

*Jelena Čanović Spasojević, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

REMOTE HEARINGS IN CIVIL LITIGATION – THE NORMATIVE FRAMEWORK OF THE REPUBLIC OF SERBIA AND INTERNATIONAL STANDARDS

Summary

This paper analyzes the legal rules and standards concerning the conduct of remote court hearings, held via videoconferencing, in civil litigation. In the context of the legal implications of the COVID-19 pandemic, national legal systems have faced an increased need for accelerated digitalization of the judiciary, bringing to the forefront the question of how to ensure that the use of modern technologies in civil proceedings does not result in the restriction of the parties' procedural rights. The author examines the domestic normative framework, primarily the provisions of the current Civil Procedure Act, and determines the extent to which it enables or limits remote adjudication. The paper then explores relevant European and international standards: the right to a fair trial under Article 6 of the European Convention on Human Rights and the relevant case law of the European Court of Human Rights, the CEPEJ Guidelines on the use of videoconferencing in judicial proceedings, the standards of the European Union (the EU Charter of Fundamental Rights, EU recommendations and regulations), along with a comparative-law overview illustrating the application of these standards in practice. Special attention is given to the inherent tension between the tendency toward judicial digitalization and the need to preserve guarantees of procedural rights and fundamental principles of civil procedure. The paper also provides recommendations for improving the domestic normative framework, based on European standards, in order to enable the effective

19: *an European perspective on videoconferencing in court*, ERA Forum, Journal of the Academy of European Law, бр. 21/2021, стр. 563, приступљено: 28.05.2025., доступно на: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-020-00643-5>.

use of remote justice while fully respecting all rights encompassed by the notion of a fair trial.

Key words: *civil procedure, remote hearing, videoconferencing, domestic normative framework, European and international standards.*

Литература

- Бабовић Вуксановић, Б, *Рочишта на даљину у парничном поступку*, Анали Правног факултета Универзитета у Београду, бр. 2/2022
- Бабовић Вуксановић, Б, *Дигитална трансформација и грађански судски поступак у Републици Србији*, Београд, 2025.
- Gori, P., Pahladsingh, A., *Fundamental rights under Covid-19: an European perspective on videoconferencing in court*, ERA Forum, Journal of the Academy of European Law, no. 21/2021.

Интернет извори:

- <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/161220/161220-vest3.html><https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/250321/250321-vest8.html>
- <https://www.vrh.sud.rs/sites/default/files/attachments/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D1%99%D1%83%D1%87%D0%B0%D0%BA.pdf>
- <https://mpravde.gov.rs/obavestenje/33408/nacrt-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-parnicnom-postupku-1952021-godine.php>
- Key Theme - Article 6 (criminal) Hearings via video link, The ECHR Knowledge Sharing platform (ECHR-KS) shares Convention case-law knowledge, maintained by the Registry, and provides access through articles and themes: <https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/hearings-via-video-link#:~:text=applicant%27s%20participation%20in%20the%20appeal,According%20to%20the>
- <https://anwaltsblatt.anwaltverein.de/de/themen/kanzlei-praxis/gerichtsverhandlung-per-videokonferenz-keine-angst-vor-128a-zpo#:~:text=m%C3%BCndlicher%20Verhandlungen%20weit%20voraus%3A%20Bereits,in%20voller%20Besetzung%29%20im>
- <https://www.baerkarrer.ch/en/publications/the-use-of-videoconference-systems-in-court#:~:text=disputes,Article%20176a>
- Digital justice: Council adopts conclusions on digitalisation to improve access to justice, Council of the EU Press release, 13 October 2020: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/13/digital-justice-council-adopts-conclusions-on-digitalisation-to-improve-access-to-justice#:~:text=increasing%20the%20effectiveness%20and%20efficiency,digital%20tools%20in%20judicial%20proceedings>
- <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/1206/oj/eng>
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02020R1783-20201202>
- <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/861/oj>
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32015R2421>
- <https://eucrim.eu/news/proposals-to-modernise-eu-cross-border-judicial-cooperation-via-digitalisation/#:~:text=Under%20certain%20conditions%2C%20the%20new,website%20on%2022%20December%202021>
- <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2844/oj/eng>
- Briefing paper on the communication on digitalisation of justice in the European Union, January 2021, Fair Trials: <https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/DIGITALISATION-OF-JUSTICE-IN->

THE-EUROPEAN-UNION.pdf#:~:text=proceedings%20requires%2C%20among%20others%2C%20full,accused%20persons%20under%20EU%20law
https://www.coe.int/en/web/cepej/home-2020/-/asset_publisher/VYnNhZ1CBsgv/content/official-launching-of-the-european-cyberjustice-network-of-the-cepej?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fcepej%2Fhome-2020%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_VYnNhZ1CBsgv%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-4%26p_p_col_pos%3D1%26p_p_col_count%3D7 и [https://www.coe.int/en/web/cepej/european-cyberjustice-network-ecn-ELI Principles for the COVID-19 Crisis](https://www.coe.int/en/web/cepej/european-cyberjustice-network-ecn-ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis), European Law Institute, 2020, Principle 5 JUSTICE SYSTEM:https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf
<https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-020-00643-5>

Прописи, смернице и други документи

Закон о парничном поступку (Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023 - др. закон)
Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода
Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и додатних протокола бр. 11, 4, 6, 7, 12 и 13, (Сл. лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/05 - испр. и Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015)
Устав Републике Србије (Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021)
Решење о образовању Радне групе за израду радног текста Закона о изменама и допунама ЗПП, Министарство правде РС, бр. 119-01-00050/2021-32 од 23. фебруара 2021. године
Нацрт закона о изменама и допунама Закона о парничном поступку
Закон о потврђивању Конвенције о заштити лица у односу на аутоматску обраду личних података (Сл. лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 1/92, Сл. лист СЦГ - Међународни уговори, бр. 11/2005 - др. закон и Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 98/2008 - др. закон и 12/2010)
Deutschland Zivilprozessordnung, In der Fassung der Bekanntmachung vom 05.12.2005 (BGBl. I S. 3202, ber. 2006 I S. 431, 2007 S. 1781) zuletzt geändert durch Gesetz vom 24.10.2024 (BGBl. I S. 328) m.W.v. 31.10.2024, Stand: 01.04.2025 aufgrund Gesetzes vom 07.10.2024 (BGBl. I S. 302)
Закон о правдном поступку (ЗПП), Урадни лист РС, шт. 73/07 – уредно преčiшчено беседило, 45/08 – ЗАrбит, 45/08, 111/08 – одл. УС, 57/09 – одл. УС, 12/10 – одл. УС, 50/10 – одл. УС, 107/10 – одл. УС, 75/12 – одл. УС, 40/13 – одл. УС, 92/13 – одл. УС, 10/14 – одл. УС, 48/15 – одл. УС, 6/17 – одл. УС, 10/17, 16/19 – ЗNP-1, 70/19 – одл. УС, 1/22 – одл. УС, 3/22 – ЗДeб in 92/24 – одл. УС
Schweizerische Zivilprozessordnung (Zivilprozessordnung, ZPO) vom 19. Dezember 2008 (Stand am 1. Januar 2025)
Повеља Европске уније о основним правима, коју су 2000. године прогласили Европски парламент, Савет министара и Европска комисија, а која је ступањем на снагу Лисабонског споразума 2009. године
Council Regulation (EC) No 1206/2001 of 28 May 2001 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters

Regulation (EU) 2020/1783 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on cooperation between the courts of the Member States in the taking of evidence in civil or commercial matters (taking of evidence) (recast).

Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure.

Уредба (ЕЗ) бр. 861/2007 Европског Парламента и Савета о увођењу европског поступка за спорове мале вредности, од 11. јула 2007. године.

Уредба (ЕУ) 2015/2421 Европског Парламента и Савета од 16. децембра 2015. године О измени Уредбе (ЕЗ) бр. 861/2007 о увођењу европског поступка за спорове мале вредности и Уредбе (ЕЗ) бр. 1896/2006 о увођењу поступка за европски платни налог.

Уредба (ЕУ) 2023/2844 Европског Парламента и Савета о дигитализацији правосудне сарадње и приступа правосудју у прекограничним грађанским, трговинским и кривичним стварима и о измени одређених аката у подручју правосудне сарадње, од 13. децембра 2023. године.

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Guide on the use and development of remote hearings (This Guide complements the CEPEJ Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings), Adopted at the 44th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg, 4-5 June 2025.

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings, Document adopted by the CEPEJ at its 36th plenary meeting (16 and 17 June 2021), Council of Europe.

Судска пракса

Sakhnovskiy против Русије, бр. 21272/03, одлука ЕСЉП од 2. новембра 2010. године

Marcello Viola против Италије, бр. 45106/04, одлука ЕСЉП од 5. октобра 2006. године

Murtazaliyeva против Русије, бр. 36658/05, одлука ЕСЉП од 18. децембра 2018. године

Grigoryevskikh против Русије, бр. 22/03, одлука ЕСЉП од 9. априла 2009. године

Medvedev против Русије, бр. 5217/06, одлука ЕСЉП од 27. јула 2017. године

Asciutto против Италије, бр. 35795/02, одлука ЕСЉП од 27. новембра 2007. године

Riepan против Аустрије, бр. 35115/97, одлука ЕСЉП од 14. новембра 2000. године

Hummatov против Азербејџана, бр. 9852/03 и 13413/04, одлука ЕСЉП од 29. новембра 2007. године

Petri Tarani ALPPI против Финске, бр. 15736/22, одлука ЕСЉП од 28. новембра 2023. године